

عارف زاهد «حکیم میدجی»

محمد شلوپی زنجانی

انتشارات ایران شناسخت

تبریز - ۱۳۹۵

سرشناسه	: شکوهی زنجانی، محمد، ۱۳۲۵ -
عنوان و نام پدیدآور	: عارف زاهد «حکیم هیدجی» / محمد شکوهی زنجانی.
مشخصات نشر	: تبریز: ایران شناخت، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۱۴۸ ص: ۱۴/۲۱×۵/۱۴ س.م.
شابک	: ۷-۰۶-۸۴۹۰-۶۰۰-۹۷۸-۱۲۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: یادداشت: کتابنامه.
یادداشت	: نمایه.
موضوع	: هیدجی، محمد، ۱۳۳۲؟-۱۳۰۶.
موضوع	: شعر ترکی -- ایران -- قرن ۱۳ق.
موضوع	: Turkish poetry -- Iran -- 19th century
رده بندی کنگ	: ۳۱۴PPL / ۱۳۹۵هـ ۸ش
شماره کتابشناسی	: ۴۴۴۴۱۰۱

مؤسسه تاریخ و فرهنگ دیار کهن

انتشارات ایران شناخت

نام کتاب: عارف زاهد حکیم هیدجی

تألیف: محمد شکوهی زنجانی

ناشر: انتشارات ایران شناخت به سفارش: مؤسسه تاریخ و فرهنگ دیار کهن

چاپ اول- ۱۳۹۵ شمارگان: ۵۰۰ صفحه قطع: رقعی ۸

محل نشر: تبریز چاپ و صحافی: سفیر اردهال قیمت: ۱۲۰۰۰۰ ریال

شابک: 978-600-8490-06-7

مرکز پخش و فروش:

تبریز: خ ارتش خ پاستور جدید ساختمان صدرا طبقه ۷

تلفن: ۴۱-۳۵۴۲۳۹۲۲

تهران: مؤسسه تاریخ و فرهنگ دیار کهن ۱۹-۲۳۲۷۸۷۱۸-۲۱

فهرست مطالب

۱۰	یادداشت دبیر مجموعه
۱۳	مقدمه
۱۷	فصل اول: زندگی نامه و تحصیلات
۱۸	خانواده حکیم هیدجی
۲۲	زادگاه، شهر هیدجی
۲۳	مدرسه علمیه هیدجی
۲۵	چشم اندازها و مناظر طبیعی شهر
۲۷	همسرگزینی حکیم
۲۸	تقوا و پرهیزکاری
۳۱	اساتید حکیم هیدجی
۳۱	۱- میرزا ابوالحسن متخلص به «جلوه»
۳۲	خاطرهای از میرزا ابوالحسن جلوه
۳۴	۲- میرزا حسین سبزواری
۳۵	حکیم بر کرسی تدریس
۳۷	احترام به کتب احادیث

۳۸	وصیت‌نامه حکیم هیدجی
۴۰	تتمه وصایا
۴۱	چند نکته درباره وصیت‌نامه هیدجی
۴۳	رهپوئی عارفانه
۴۵	فصل سوم: تألیفات و نوشته‌های حکیم هیدجی
۴۶	۱- حاثیه منخومه سبزواری
۴۸	۲- کشکول هیدجی
۴۹	۳- دیوان اشعار
۵۱	۴- رساله دخانیه حکیم هیدجی
۵۵	فصل سوم: سیری در اشعار حکیم هیدجی
۵۶	الف: دیوان اشعار حکیم
۵۶	عیادت امام محمد باقر (ع) از جابر صحابه رسول اکرم (ص)
۵۸	حکایت حمل مشک آب پیرزن
۵۹	حکایت پارسایی که ابلیس را پرستش کرد!
۶۱	پرستش‌های جوان از پیر دانا
۶۲	افسانه لکلک و روباه
۶۵	داستان مرگ ارادی
۶۸	آیت‌الله حاج سید احمد شبیری زنجان‌ی و حکایت پیرمرد
۶۹	حدیث شاه طوس در اشعار حکیم هیدجی

۷۴..... پادشه خوبان

۷۶..... آزاده کربلا

۷۹..... شاه اسماعیل صفوی و نبش قبر حر بن ریاحی

۸۰ **ب: سیری در اشعار آذری زنگانی حکیم هیدجی**

۸۲..... سادگی و اصالت شعر حکیم

۸۴..... رباعی‌ها در شعر حکیم هیدجی

۸۵ **ج: دانشنامه حکیم هیدجی**

۸۵..... «انسان والا»

۸۶..... نیاز به پیر یا ...

۸۹..... من تیغ از پی حق سی ز...

۹۱..... مستندات حکیم هیدجی

۹۲..... توکل با اسباب

۹۵..... خودپسندی کار ابلیس است

۹۸..... اتکا به خویشان

۹۸..... نیکی در خفا

۹۹..... درون و بیرون

۱۰۰..... بیماری‌های روانی

۱۰۰..... داستان هابیل و قابیل

۱۰۴..... سخن چینی زشت است

۱۰۵..... شکافنده دانش

۱۰۷ **ت: بازتاب جدایی آران در اشعار حکیم هیدجی**

۱۰۷..... عارف سیاستمدار و آگاه

۱۱۳ دستخطی از حکیم هیدجی

۱۱۷ بزرگداشت دو حکیم

۱۱۷ - اشاره به شرح حال حکیم اثیرالدین ابهری.....

۱۱۹ حکیم هیدجی در کنگره.....

۱۲۰ گزنگو با استادعلی هشترودی مصحح دیوان هیدجی

۱۲۵ نمایر

۱۳۵ کتابنام

۱۳۷ نمایه.....

یادداشت دبیر مجموعه

علما و دانشمندان در طول تاریخ و تمدن ایران اسلامی پرچمداران دیانت و تقوا بوده‌اند. ایشان به عنوان معلمان و مربیان روحانی مروج شرع نبوی و طریق صلاح و فلاح جامعه به‌شمار می‌رفتند. حکیم هیدجی (ولادت ۱۲۷۰ق/ ۱۲۳۳ش - وفات ۱۳۴۸ق/ ۳۴۸ش) از جمله علمای ربانی دیار ولایت‌مدار هیدج از خمسه (زنجان) در قرن گذشته بوده‌اند که در تعالی فرهنگ و هویت دینی و معنوی اسلامی نقش قابل ملاحظه‌ای داشته‌اند. وی صاحب آنکه حکیمی متأله بوده در ادب و عرفان هم دستی داشته‌است. شهرت حکیم هیدج در حکمت و فلسفه اسلامی است که با تربیت شاگردانی میراث گرانقدر استاد خود را به ایشان تعلیم داده است. این حکیم عارف برای بیان معارف اسلامی از زبان گویای شعر در ترویج معارف دینی هم بهره شایسته‌ای گرفته‌است. زهد و تقوا مانع از آن نبوده که این وی در مسائل سیاسی دخالت نکند. از وی رساله‌ای درباره نهضت تحریک تن‌اکو در دست است که در آن اطلاعات ارزشمندی از مبارزات مراجع عظام تقید و برداشته که به لغو امتیازنامه توتون و تنباکو منجر شد، درج شده است.

با آنکه دیوان این حکیم ربانی و چندین نوبت انتشار یافته است، با این حال معرفی شخصیت و میراث فرهنگی، دینی و ادبی وی به‌ویژه به جوانان ضرورت بکارناپذیری دارد. با درک این ضرورت و اهمیت، این اثر تحقیقی با عنوان «عارف زهد حکیم هیدجی» براساس منابع معتبر تألیف و در معرض استفاده عموم علاقه‌مندان قرار می‌گیرد.

مؤلف گرامی این اثر استاد محمد شکوهی زنجان از نویسندگان و محققان پیشگام زنجان است که در پیشینه تحقیقی خود تألیفات ارزشمند دیگری هم دارد. وی در این اثر حیات علمی و اخلاقی حکیم هیدج را در سه فصل بررسی کرده است. ضمن اینکه از اشعار اخلاقی و اجتماعی وی گل‌چینی صورت گرفته و دسته‌گل‌هایی معطر

تقدیم خوانندگان محترم شده است. در این اثر گفتگویی ارزشمند با استاد محترم علی هشرودی مصحح دیوان حکیم هیدجی درج شده است. متن کامل وصیتنامه این عارف زاهد همچون ره‌توشه گرانبها فراروی دوستداران وی قرار گرفته است. در پایان تصاویری از مدرسه و مرقد حکیم هیدجی نیز درج شده است.

بنابر اصل ضرورت معرفی مفاخر ملی و دانشمندان ایران‌زمین، «مؤسسه تاریخ و فرهنگ دیار کهن» تألیف و انتشار این اثر علمی را که به شرح حال و آثار حکیم زاهد هیدج اختصاص یافته، با اولویت در برنامه فعالیت‌های علمی خود قرار داده است. زحمات مؤلف محترم شایسته تقدیر و تشکر است، ویراستاری متن را آقای نادر خبازی سولت‌باد به عهده داشته و طرح جلد کتاب را نیز علی کاویان طراحی کرده است، که از این ریزان تشکر و قدردانی می‌شود.

رحیم نیکبخت

مؤسسه تاریخ و فرهنگ دیار کهن

«اگر در همه عالم کسی یابی
که در یک کلمه از اینکه تو می‌گویی موافق تو بود،
دامنش گیر»
(جنید بغدادی) تذکرة الاولیا

«سرج دامن این دشت بی تماشا نیست
ولی چه فایده مهلت نمی‌دهد ایام
«هیدجر»

تجلیل از بزرگان دین و گناه داشت خاطره فرزندان راستین هر ملتی به عهده فرد
فرد آن ملت است و حکم عید ملی یکی از این عالمان است که در شناخت وی حق
مطلب ادا نشده است! وقتی آن می‌خواهد روح این بزرگان را مطالعه می‌کند درمی‌یابد
که چقدر زندگی پریچ و خم و در عین حال ساده داشته‌اند و وقتی حوادث ایام آنها را
مرور می‌نماید و با اوضاع امروز مقایسه می‌کند دو نکته را متوجه می‌شود: یکی اینکه
آنان چه روح بزرگی داشته‌اند که با آن همه محرومیت و ناداری ساخته‌اند و صبوری را
از دست نداده با اندک امکانات این همه دانش اکتساب و در تغییر مسیر تاریخ
تأثیرگذار بوده‌اند. نکته دوم اینکه این کمبودها و نداشته‌ها هیچ تأثیری در باور
و ایمان آنها به خدا و حقیقت نگذاشته بلکه آنها را در عمل به نمونه‌ها راسخ‌تر کرده
است.

اشاره شد در شناخت حکیم هیدجی حق مطلب ادا نشده زیرا جایگاه علمی و مقام
دینی و آموزشی وی در میان اکثر علمای شیعه بسیی والاست، ولی باید اذعان کرد
معمولاً کسانی که متواضعانه عمل می‌کنند و همواره سعی می‌نمایند به فرمایشات
ائمّه و بزرگان دین عمل کرده و از تظاهر به دور باشند بدیهی است که کمتر در
جامعه مطرح شوند، اگرچه در نزد خداوند متعال مقام بسیار ارجمند دارند.

حکیم هیدجی هم مردی بسیار متواضع و روشن ضمیر بود که از میان توده‌های گمنام مردم برخاست و با دود چراغ خوردن، تحصیل کرد و به نیروی دانش خود توانست به مقام رفیع مدرسی و شاگردپروری برسد و صاحب چندین کتاب فقهی و آموزشی بشود.

هم‌زمانی دورهٔ زندگی حکیم هیدجی با دوران مشروطیت و قدرت‌نمایی‌های خوانین محلی و عدم توجه شاهان قاجار به خواسته‌های مردم و رفتارهای استبدادی آنها، دل آه‌ها، اجتماعی را به درد می‌آورد و متأسفانه گوش شنوایی هم نبود تا فریاد آنها را بشنود. همین بی‌توجهی گاهی موجب می‌شد بعضی امید خود را از دست بدهند و مصداق این بیت حفظ قرار گیرند که:

رضا به داده بده و جیب گرد خشای که بر من و تو در اختیار نگشوده است

با این همه انگیزه‌های درونی دینی از آگاهی و دانش هرگز دانشمندان را آسوده نمی‌گذاشت و سعی می‌کردند در این اخلاق خیری، راهی به سوی حقیقت بگشایند و در این مسیر از نوشتن و گفتن و سرودن بهره می‌گرفتند تا به نحوی مردم را به واقعیات آگاه کنند.

وقتی میرزای شیرازی در سامرا فتوای تحریم تن‌کر را صادر کرد حکیم هیدجی هم با تبلیغ و حمایت از این فتوا و نوشتن رسالهٔ دخانیه در حرکت تاریخی را تداوم بخشید.

د. اگرچه بخش اعظم زندگی حکیم هیدجی در زهد و تقوا سپری شد ولی عمل به آموزه‌های دینی موجب شد او در امور اجتماعی و سیاسی کشورش نیز تأثیرگذار باشد.

مطالعه شرح حال این بزرگان همیشه الهام‌بخش تصمیمات و حرکت‌های جوانان آیندگان بوده و در پایان می‌توان به این نتیجه رسید که انسانها می‌توانند درحالی‌که متخلق به اخلاق اسلامی هستند و پرهیزگاری پیشه می‌کنند، به امور اجتماعی و سیاسی نیز بپردازند و این را مجموعه زندگی پیامبران و ائمه به ما یاد می‌دهند.

در پایان لازم است گفته شود که این کتاب حاصل تشویق و ترغیب دوست
دانشمند آقای رحیم نیکبخت است و هرچند مختصر و موجز است ولی کوشیده‌ام
حق بزرگان علم و ادب و حکمت را ادا کرده و برای جوانان عزیز یک نشانه‌ای برای
رسیدن به بزرگی فراهم آورم. -

محمد شکوهی زنجان‌ی

www.ketab.ir